

**LJUDSKA PRAVA I AZIJSKE VRIJEDNOSTI****Ključne riječi:**

*Univerzalnost; ljudska prava; azijske vrijednosti; konfucijanizam; kolektivizam.*

**Autorka:**

*Mr Ljiljana Stević je doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Srbija i direktorica Konfucijevog instituta Univerziteta u Banjoj Luci, BiH.*

**Korespodencija:**

*ljiljana.stevic@unibl.org*

**Oblast:**

*Međunarodni odnosi*

**Sažetak**

*Cilj rada jeste da putem analize predoči pitanje univerzalnosti ljudskih prava i odnosa prema azijskim vrijednostima tj. konfucijanizmu. Apstraktna ideja o inherentnom postojanju prava za sva ljudska bića ključni je razlog zbog kojeg ljudska prava posjeduju svi ljudi i otud i pravilo univerzalnosti. S druge strane, univerzalnost nije uniformnost. Primjena ljudskih prava i sloboda jeste i proizvod istorijskih iskustava određenih naroda i prema tome razlikuje se u različitim kulturnim ili političkim zajednicama. Mnoga azijska društva više su orijentisana na grupu i više prihvataju odluke i mjere vlade nego što je to slučaj na Zapadu. U radu je prvo dat osvrt na pitanje univerzalnosti ljudskih prava. U centralnom dijelu predstavljeno je pitanje konfucijanizma i ljudskih prava, te pitanje ljudskih prava u NR Kini. U zaključku se ističe neophodnost inkorporiranja azijskih vrijednosti u zapadni koncept ljudskih prava, kao i potreba za fleksibilnošću zajednica i za prihvatanjem ideja iz različitog konteksta.*

**DOI:**

*10.5937/politeia0-19960*

**Datum prijema članka:**

*12.11.2018.*

**Datum prihvatanja članka za objavljivanje:**

*19.12.2018.*

## UVOD

Lin Hant (Hunt, 2008) u djelu „Otkrivajući ljudska prava“ (Inventing Human Rights) bavi se pitanjem ljudskih prava i povezivanjem istorije ljudskih prava sa prosvjetiteljstvom i Francuskom revolucijom, te naglašava pretpostavku da je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine nastala na tradiciji zapadnog prosvjetiteljstva. Autorica naglašava i ulogu romana u omogućavanju prelaza na sekularno shvatanje morala kroz identifikaciju. Čitanje romana kreiralo je osjećaj jednakosti i empatije. Najveći romani psihološke identifikacije 18. vijeka (Richardson „Pamela“ (1740) i Ruso „Džuli“ (1761)) objavljeni su u periodu koji je prethodio pojavljivanju koncepta „prava čovjeka“ (Hunt, 2008). Hant tvrdi da su prava vezana za samosaznanje i političku moć kroz čitanje romana iz 18. vijeka, koji naglašavaju individualnu autonomiju, a koja se oslanja na ispitivanje pojedinačnih reakcija čitaoca. Po njoj, istorija ideologije mora se razumjeti ne samo kroz promjene u materijalnom smislu, nego kroz promjenu svijesti o sopstvu. Ruso i Richardson glavni su autori preko čijih protagonista Hant pokazuje da je književnost pomagala čitaocima da budu svjesniji svoje individualnosti i humanosti. „Ljudska prava mogu cvjetati samo onda kada ljudi nauče da misle o drugima kao sebi ravnima“ (Hunt, 2008: 58).

Autorica navodi istorijske izazove univerzalnosti kroz poteškoće izmirenja političkih i retoričkih potraživanja prava, porast nacionalizma (senofobije i rasizma) i ograničenja empatije.

U skladu s navedenim pitanjem, univerzalnost ljudskih prava tema je i ovog rada. Apstraktna ideja o inherentnom postojanju prava za sva ljudska bića ključni je razlog zbog kojeg bi ljudska prava trebalo da posje-

duju svi ljudi te otud i pravilo univerzalnosti. S druge strane, univerzalnost nije uniformnost. Antropološka i ontološka univerzalnost je empirijski, filozofski i politički neprihvatljiva (Donnelly, 2007). Primjena ljudskih prava i sloboda jeste i proizvod istorijskih iskustava određenih naroda i prema tome razlikuje se u različitim kulturnim ili političkim zajednicama.

Prema tome, ljudska prava podrazumijevaju određene razlike u smislu kulturne različitosti. I sama univerzalnost ljudskih prava treba da se razumije u kontekstu različitih kultura. Kulturni relativizam vjerovatno je najviše raspravljana tema u okviru teorije o ljudskim pravima.

Koncept ljudskih prava koji je trenutno prisutan odsljkava kulturu glavnih autora instrumenata ljudskih prava kao što je Univerzalna deklaracija ljudskih prava Ujedinjenih nacija, koja se opet oslanja na Deklaracije iz 1776. godine i 1789. godine. Samim tim, kultura Zapada dominira konceptualizacijom modernog pristupa ljudskih prava, i zapadna kultura dominira idejama ljudskih prava. U skladu s tim je i pretpostavka da ona nisu u potpunosti primjenljiva na druge regione.

Takođe, postoje i argumenti da se principi ljudskih prava nalaze u doktrinama svjetskih religija i to podržava viđenje da su ljudska prava univerzalna. Različite kulture pokazuju da koncepti ljudskih prava postoje i da sloboda, pravda, solidarnost nisu isključivo zapadne ni istočne vrijednosti, nego univerzalne (Sen, 1997).

Ljudska prava u zapadnoj tradiciji potiču iz klasičnih liberalnih korijena. Namjera nam je da zapadnom porijeklu ljudskih prava suprotstavimo azijske vrijednosti kako bismo utvrdili ili opovrgli njihovu univerzalnost i provjerili uticaj kulturne različitosti na univerzalnost ljudskih prava. U skladu s

tim, uzeli smo konfucijanizam na kome se zasnivaju azijske vrijednosti i kao religijsku, političku i etičku osnovu prve zemlje Azije i trenutno najrazvijenije zemlje svijeta – Kine. Različiti autori bave se, na primjer, odnosima konfucijanizma i ljudskih prava iz različitih perspektiva. Neki su pokušali da daju liberalnu interpretaciju konfucijanizma kako bi utvrdili kompatibilnost između konfucijanske misli i određenih aspekata građanskih i političkih prava koja se nalaze u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (De Barry, 1989). Autori kao što je Stiven Angl (Angle, 2002) bavili su se pitanjem kako se konfucijanska tradicija može koristiti u cilju promocije ekonomskih i društvenih prava, kao što je pravo na opstanak, umjesto individualnih liberalnih prava. Angl navodi govor ambasadora Hua Čiu (Hua Qiu) iz 1993. godine u kome se ističe važnost razumijevanja različitih koncepata ljudskih prava, kao i potrebu da se ne zahtijeva od država da obavezno poštuju koncepte ljudskih prava koji su različiti zavisno od regije i kulturnog nasljeđa, (Angle, 2002). Takođe, kineski naučnici nastoje da pronađu i nove osnove univerzalnom okviru ljudskih prava koji neće obavezno biti kopija zapadnog individualističkog pristupa niti istočni koncept koji mu se u potpunosti suprotstavlja. Ljudska prava u Kini tema su koja se najčešće spominje u kineskim diplomatskim pregovorima sa zemljama Evropske unije i SAD. Amartja Sen, koji se bavi analizom azijskih vrijednosti, ispituje tvrdnju da azijske vrijednosti ne daju slobodi jednaku važnost kao što je to na Zapadu.

On ispituje tezu da azijske vrijednosti nedovoljno podržavaju slobodu i više su orientisane ka redu i disciplini te da su prema tome ljudska prava manje relevantna u Aziji u odnosu na Zapad (Sen, 1997).

Pri tome se azijske vrijednosti odnose najviše na istočnu Aziju i konfucijanizam

i u skladu s tim razmatramo dalje odnos konfucijanizma i ljudskih prava. Isto tako istražićemo i pojam kolektivnog u odnosu na individualno i individualne slobode.

## KONFUCIJANIZAM I LJUDSKA PRAVA

### KOLEKTIVIZAM

U ovom dijelu nastojaćemo da istražimo ideju ljudskih prava koja su zasnovana na participativnom odnosu prema ljudskim pravima kroz tradiciju konfucijanizma u odnosu na zapadni liberalizam. Fokus prava je na kolektivnom u odnosu na individualno. U tom smislu pominjemo Mancur Olsona (Olson, 2002), koji se bavi teorijom racionalnog izbora i propituje teoriju grupa i ljudsku težnju da pripadaju grupi, te smatra da male primarne grupe i velike asocijacije ne privlače članove na isti način i nisu jednako efikasne u ispunjavanju svojih funkcija. Možda je to tačno za zapadna društva, ali da li se isto odnosi i na azijska društva, prvenstveno kinesko, gdje su u neku ruku partija i država zamijenile porodicu i potrebu za pripadanjem manjim grupama. Kinesko društvo čije su vrijednosti zasnovane na konfucijanizmu kao religiji i filozofiji teži ka pripadnošću grupi, partiji ili državi i tradicionalno ne propituje autoritet. Da li se u tom slučaju vodimo premisom da je autoritet partije taj prisilni element koji tjera članove grupe da rade u zajedničkom interesu, ili teorijom racionalnog izbora ne možemo isključivo odrediti karakteristike ponašanja u različitim društvima, a da se ne koristimo i drugim pristupima. Možda bi ta tema zahtijevala detaljnija istraživanja, pa i empirijska, specifično na azijskim društvima koja su kolektivistička. *Mainstream* teorija racionalnog izbora pretpostavlja da su pojedinci pri-

lično često sebični, a pojam sebičnosti takođe je rastegljiv. Sebičnost u različitim društvima podrazumijeva različite stvari. Jedna od značajnih odlika nacionalne kulture kineskog društva jeste „kolektivizam“ ili „niski individualizam“. Kineska kulturna istorija više je od četiri hiljade godina stara i kulturne vrijednosti još uvijek imaju uticaja na ponašanje. Elementi koji su karakteristični za kinesku kulturu jesu poštovanje starijeg, autoriteta, obaveze prema porodici, orijentacija ili inklinacija, kako je Olsen naziva, prema grupi i potreba za harmonijom. Neke od ovih vrijednosti objašnjavaju „kolektivizam“ u Kini.

Određena istraživanja<sup>1</sup> ukazuje na to da su Kinezi kolektivni subjekti sa orijentacijom ka grupi, i dok je taj kolektivizam u Kini više izražen kao lojalnost prema, najprije porodici, pa partiji i državi, u Japanu je više izražen kao odanost u okviru radne organizacije (Hofstede, n.d.). Kao i u kritici teorije racionalnog izbora i ovdje primjenjujemo sociološke kritike i postavljamo pitanje društvene strukture, što određuje mogući skup strategija pojedinaca, i opet kao primjer navodimo specifične uslove azijskih zemalja i da li je moguće odrediti tok djelovanja u uslovima promjene društvenih struktura u NR Kini (gdje imamo povećan broj obrazovanih radnika u administraciji i obrazovani sloj zahvaljujući ubrzanom urbanizaciji i tranziciji seljaka u ruralne migrantske radnike, što je dovelo do pada u procentima klase seljaka). Zatim, postavlja se pitanje strukture uvjerenja ili ideologija koja djelovanju daju značenje, te na koji način racionalnim izborom odrediti ponašanje grupa i pojedinaca u okviru grupa u različitim uslovima proce-

<sup>1</sup> Na ljestvici sa 20 poena, Kina je visokokolektivistička kultura, gdje ljudi djeluju u interesu grupe, a ne neophodno samih sebe. Grupna mišljenja i interesi utiču na zapošljavanje, unapređenje... Odnosi sa kolegama u grupi su kooperativni dok su se prema vanjskim pokazali i neprijateljski.

sa stvaranja identiteta. Dakle, i taj ideološki element takođe je potrebno uzeti u obzir. U skladu s tim, možemo reći da za zemlju kao što je Kina „fundamentalna“ prava nisu tako očigledna kao na Zapadu gdje ima smisla da vlada nastojipoboljšati osnovna socioekonomska prava u odnosu na građanska i politička prava građana. Autor Han San Jing (Ying) koristi termin Konfucijevog nasljeđa *minben* 民本 što znači „ljudi su korijen države“ i na osnovu toga formira „komunitarni“ koncept ljudskih prava koji je kao takav različit od individualnih i liberalnih prava (Han, 2016).

Opet se pokazuje, kao što (Hirschman, 2015) piše, da paradigme koje imaju za cilj da dokazuju teorije umjesto da su više okrenute razumijevanju realnosti, nisu dobre. Kognitivni stil koji promovise razumijevanje i uzima, dakle, u obzir i kulturne i sve druge različitosti, omogućava novi stav prema ljudskim pravima koji bi uzeo u obzir i azijske vrijednosti i specifičan odnos prema kolektivismu. Ako uzmemo u obzir istorijski razvoj koncepta ljudskih prava i njihovo nastajanje, jasno je da su zasnovana na liberalnim vrijednostima zapadne civilizacije. Sad je zadatak da se ljudska prava ponovo osmisle uzimajući u obzir i te drugačije tradicije, ali postavlja se pitanje da li je to moguće ako se zna kako je istorijski razvoj ove ideje tekao. Hant je taj proces opisala kroz buđenje empatije čitanjem romana koji su budili osjećaj „jednako-sti i empatije kroz strastveno uključivanje u priču u romanu“ (Hunt, 2008: 19). Pri tome ona naglašava da empatija nije izumljena u 18. vijeku. Potencijal empatije je univerzalan, jer je „ukorijenjen u biologiju mozga i zavisi od bioloških mogućnosti da se razumije subjektivitet drugih ljudi i da zamišlja unutrašnja iskustva poput vlastitih“ (Ibid.). Individualni pristup je u ovim društvima u harmoniji sa realizacijom kolektivnog dobra

i dostojanstva i kao takav u simbiozi je sa odnosima ljudskog dostojanstva pojedinca i dobiti zajednice. S druge strane, Hant navodi da istorija ljudskih prava pokazuje da se prava najbolje brane „osjećanjima, ubjeđenjima i akcijama brojnih pojedinaca koji traže odgovore koji su u skladu sa njihovim unutrašnjim osjećajima“ pravde (Ibid., 213).

Čini se da je takva jedna promisao u skladu i sa kolektivnim društvima i azijskim vrijednostima koje se opet prvenstveno zasnivaju na konfucijanstvu. Konfucijevi zagovornici ljudskih prava obično ne prihvataju rigidnu zapadnu dihotomiju između pojedinca i zajednice i između liberalne i komunitarne tradicije. Smatraju da je upravo taj rigidan stav, da je samo autonomija pojedinaca bez društvenih uloga i istorijske i kulturne tradicije osnova za ljudska prava, pogrešan. U liberalnom diskursu, primarna funkcija prava jeste da zaštiti pojedince u odnosu na zajednicu. Pitanje organizovanja dobre i funkcionalne zajednice nije se smatralo kao relevantno za unapređenje kvaliteta ljudskih prava. U skladu s tim, u zapadnim društvima smatra se da se ljudska prava uglavnom odnose na građanske i političke slobode. U odnosu na ove pristupe, dihotomije i pretpostavke, konfucijanci tvrde da je „rigidna dihotomija kao i statično razumijevanje istorijskih izvora ljudskih prava pogrešno u smislu konceptualne fleksibilnosti i razvoja međunarodnih ljudskih prava“ (Twiss, 2016). Možda bi upravo budući razvoj međunarodnih ljudskih prava trebalo da ide u pravcu proširivanja razumijevanja i obuhvatanja drugih vrijednosti, pa i konfucijanskih, ako se uzme u obzir zajednica na koju se mora računati, koja je i najmnogoljudnija, nosi specifične kulturne i civilizacijske tekovine. Osim Kine, konfucijanske vrijednosti i takozvane „azijske vrijednosti“ prisutne su i u drugim azijskim društvima. I u skladu s

tim možemo reći da postoji „funkcionalna, međunarodna i pravna univerzalnost ljudskih prava“, ali ako se ljudska prava pravilno razumiju, „ostavljaju prostora i za nacionalu, regionalnu, kulturnu i druge oblike različitosti i relativnosti“ (Donnelly, 2007).

U nastavku ćemo navesti ideje konfucijanizma koje se odnose na pojedinca, autonomiju moralnog uma i savjest pojedinca i pokazati da su one donekle kompatibilne sa ljudskim pravima u univerzalnom smislu.

### KONFUCIJANIZAM

Konfucijanizam se razvijao u Kini u periodu zaraćenih država, da bi bio zabranjen za vrijeme dinastije Qin. Za vrijeme dinastije Han postao je službena ideologija Kineskog carstva i ostao temelj organizacije svih oblika kineskog javnog života do 20. vijeka. Duhovni fokus je ovaj svijet i porodica, a ne bogovi ili zagrobni život. Najvažniji sveti spis konfucijanizma su Konfucijeva djela „Pet klasika“ (Knjiga promjena, Knjiga pjesama, Knjiga istorije, Prolječni i jesenji anali, Knjiga obreda). Konfucijanizam dobija na važnosti tokom Song dinastije - Severna 960–1127; Južna, 1127–1297, (Wang, 2012). Jačanje konfucijanizma ide paralelno sa protosekularizacijom socijalno-kulturnog života u Kini. Tokom prelaska sa Tang na Song dinastiju (između 9. i 10. vijeka) došlo je do propadanja nasljedne aristokratije, broj zemljoposjednika se povećao kao i njihov uticaj. Song dinastija centralizovala je državu i uvela pravilo da državni ispiti budu ključni instrument za državnu službu.

Autor knjige „Novi kineski konfucijanizam“ Daniel Bel (Bell, 2008) piše da bez obzira na to što je KPK smatrala konfucijanizam feudalnim i reakcionarnim, svi pokušaji da se iskorijeni konfucijanizam, kao npr. tokom Kulturne revolucije nastojanje da se porodič-

ne veze zamijene državnim, nisu uspjele. Čak i misli Mao Cedonga imaju uporište u konfucijanizmu i zato su bile prijemčive narodu – na primjer, da politička promjena dolazi putem moralne transformacije ljudi. Zatim, praksa samokritike ukazuje na ideju Konfucija da zahtjevi treba da se usmjere prvo na sebe, pa onda na druge.

Vrlo bitan elemenat Konfucijeveg učenja za ovaj rad predstavlja ispravljanje imena. Konfucije je imao svoje ideje o pojedincu i društvu, Nebu i čovjeku. Da bi se imalo dobro uređeno društvo, smatrao je Konfucije, najvažnije je izvesti ispravljanje imena. Svako ime sadrži izvjesne implikacije koje čine suštinu vrste stvari na koju je to ime primjenljivo. Takve stvari se stoga moraju slagati sa idealnom suštinom. Suština vladara je ono što bi vladar idealno trebalo da bude ili ono što se na kineskom naziva „vladarski način“. Ako vladar postupa u skladu s ovim vladarskim načinom, on je onda zaista vladar u stvarnosti po imenu. Tu postoji slaganje između imena i datosti (Fung, 1997). Društvo uređeno na taj način mora da se sastoji od dvije osnovne kategorije: vladajuće klase i nižih slojeva, od onih koji misle o upravljanju i onih koji rade i potčinjavaju se. Politička stabilnost u Kini bila je zasnovana na tom principu. Ponovna popularizacija konfucijanizma pokazuje na koji način Komunistička partija Kine nastoji da opravda sve veće nejednakosti u društvu i zašto je ponovno buđenje konfucijanizma bitno za stabilnost ove zemlje.

Iz ideje ispravljanja imena, nastala je etičko-politička teorija o mandatu Neba. Trebalo je „otkriti“ šta se nalazi u imenu vladara, odnosno kako vladar treba da postupa da bi uistinu bio vladar.

Prema Konfucijevoj teoriji, naslijeđenoj iz društvene prakse dinastije Džou (Zhou), ukoliko se vladar (a samim tim i cijela dina-

stija) ne ponaša u skladu sa obavezama i dužnostima kojeima prema podaniku, on gubi mandat Neba i podanici imaju pravo da ga zbace s prestola.

Konfucije je smatrao da je najbolji vid državne uprave aristokratija – država u kojoj vladaju, u moralnom smislu, najbolji ljudi. Najbolji među njima je, svakako, jedinstveni čovjek koji ima mandat Neba – car. Konfucije se, u skladu sa tradicijom svog vremena, zalaže za apsolutističku, totalitarnu državu. Ovdje se pod terminom totalitarni misli na njegovo izvorno značenje: sistem u kome je dobrobit pojedinca uvijek i isključivo podređena dobrobiti društva u cjelini. U društvu u kome su na vlasti „prave“ aristokrate interes društva zaista jeste i interes pojedinca i niko nije na gubitku. Zato je Konfucije morao da redefiniše i pojam aristokrate. Kao dio ove analize postavljamo pitanje da li konfucijanizam sadrži elemente koje bismo uporedili sa zapadnim mislima o ljudskim pravima. Podržavanje reda i discipline u tom smislu nalazimo i u zapadnim klasicima kao i u azijskim. Sve više tekstova i analiza piše se na temu univerzalnosti ljudskih prava, ali i o interkulturalnom konceptu koji će se odnositi na ljudska prava, a uvrstiti različite moralne, filozofske i religijske tradicije na način da ove tradicije zadrže svoj integritet, a da u isto vrijeme ohrabre dijalog o ljudskim pravima u međunarodnom okviru.

Konfucijanizam je vijekovima oblikovao život i razumijevanje ljudi u kineskoj kulturi, i ljudska prava u skladu s tim treba da budu pitanje konsenzusa. Konfucijanizam podrazumijeva pojedinačna prava i vladavinu prava. Kineski intelektualci imaju odgovornost da postignu saglasnost između dvije političke kulture i obuhvate i ispoštuju i kinesku tradiciju i primijene ono što oni smatraju ljudskim pravima koja su inspirisana zapadnim vrijednostima. Neokonfucijanske

doktrine u skladu su sa konceptom slobode i ljudskim pravima. Svaka osoba obdarena je jednim univerzalnim moralnim principom – Jedan/a mora biti lojalan svom unutrašnjem biću i moralnom integritetu ako ne želi da izgubi humanost. Humanost i dobročinstvo su jedna riječ na kineskom – (čovjekoljublje u konfucijanizmu). Tako i vladari po konfucijanizmu treba da budu modeli morala i da vladaju nad subjektima upražnjavajući dobročinstva kako bi ljudi živjeli sigurno i etično, kao i da osluškuju javno mišljenje.

### PONOVNO OŽIVLJAVANJE KONFU- CIJANSKE TRADICIJE U KINESKOJ POLITICI I DRUŠTVU

Za vrijeme Mao Cedonga Kina je bila odlučna u uklanjanju uticaja konfucijanizma. Mao je gledao na konfucijanizam kao na ideologiju eksploatatorske klase, a ideje o socijalnoj harmoniji, koje će se poslije pokazati kao vrlo vrijedne, sukobljavale su se sa načelima marksizma. Antikonfucijanizam dosegao je vrhunac tokom Kulturne revolucije, kada je Crvena garda uništila mjesto rođenja Konfučija.

Deng Sjao Ping (Deng Xiaoping) počinje sa procesom modernizacije i otvaranja Kine. Ekonomske reforme koje su trajale od 1978. godine, dakle, u periodu od dvanaest godina, imale su znatan uticaj, ne samo u ekonomskom sistemu zemlje nego su se odrazile i na politički sistem. Nakon dvanaest godina, kineski intelektualci i reformisti na svim nivoima smatrali su da su neophodne hitne i duboke promjene političkog sistema zemlje da bi se mogla uspješno nastaviti ekonomska reforma. Djelimičan uspjeh reformi potvrdio je tezu da je postojeći politički sistem nepovoljno okruženje za stvaranje novog ekonomskog poretka (Mitrović, 1995).

Lideri komunističke partije takođe shva-

taju da je potrebno još nešto sem „četiri osnovna principa“ za razvoj modernizacije: socijalistički put, diktatura proleterijata, vođstvo Partije, odanost marksizmu – lenjinizmu i misli Mao Cedonga. Počinje selektivno korištenje konfučijanskih vrijednosti kojim kineska komunistička partija nastoji da obezbijedi i osigura pragmatični nacionalni osjećaj. Njima je potrebno da dalje ojačaju centralizovanu vlast, te da se izbore sa rastućim problemima korupcije, etničkog nezadovoljstva i jačanja moći pokrajinskih partijskih lidera.

*Junzi*, plemeniti gospodin, jeste idealno-tipsko oličenje moralnosti i psihofizičke cjelovitosti i savršenstva. On je moralni vodič za običan svijet, jer je u njegovoj prirodi da vodi. Ideal je konfučijanske države da na njenom čelu bude ovakav čovjek. Partija nastoji da njene vođe predstavljaju ideale koji su zapisani u *Analektima* i na neki način smanje nezadovoljstvo naroda korupcijom i velikim raslojavanjem. Jedan od velikih izazova KPK je korupcija, koju je vrlo teško iskorijeniti ako se uzme u obzir *guanxi* sistem (veze), tj. međusobno obavezivanje koje vuče korijene iz drevne Kine. Zatim i sinovljeva odanost, koja obavezuje na šutnju i poštovanje nadređenog, starijeg, oca. „Konfucije je stoga razradio najvažniju ideju o sinovljevoj odanosti, što će posebno pokazati kako se i zašto ta ideja odrazila i odražava na stabilnost političkog poretka u društvima zasnovanim na konfucijanizmu“ (Jevtić, 2009).

Politike koje KPK sprovodi u današnje vrijeme razlikuju se od onog što su kineski intelektualci zahtijevali u Pokretu 4. maj, a to je da Kina prihvati bezuslovne zapadne ideje kao korisne, a da odbaci vlastitu kulturu i filozofiju. Danas KPK vjeruje da su ideje zapadnog svijeta korisne, ali Kina mora da se vrati svojim korijenima, konfucijanizmu, kako bi se ponovo potvrdila kao dominantan

igrač u regionu. Ona pri tome nema namjeru da ugrožava susjede i u tom smislu se spominje opet konfucijanski princip harmonije i harmonijskih odnosa sa susjedima.

Zapadna tradicija individualizma nije jedina koja može da pruži ljudske vrijednosti koje podržavaju ljudska prava. Autor De Bari (De Barry, 1989) smatra da ekvivalent globalnim standardima ljudskih prava postoji u konfucijanizmu i kineskoj tradiciji. Prema tome, studija kulturnih vrijednosti u Aziji trebalo bi da identifikuje i ispita njihov značaj sa stanovišta članova zajednice i da se vidi koliko se isti mogu povezati sa ljudskim pravima. Povezivanje univerzalnosti ljudskih prava sa posebnosću različitih kultura korak je naprijed u civilizacijskom razvoju. S druge strane, rasprava o univerzalnosti i relativitetu podrazumijeva konflikt različitih vrijednosti. U svakom slučaju, današnja društva se mijenjaju i pronalaze prostora za raspravu o adaptaciji međunarodno artikulisanim principima kao što su ljudska prava. U konfucijanizmu „prava“ se odnose, dakle, na ideju kolektivnog ili grupna prava i manifestuju se pojedinačno samo u formi dužnosti pojedinca prema grupi. Po tome u konfucijanizmu nema prava koja su po prirodi individualna (Weatherly, 1999). Neke od zajedničkih azijskih vrijednosti su:

- a. stavljanje društva iznad pojedinca, uvažavanje porodice kao stuba društva;
- b. rješavanje pitanja kroz konsenzus umjesto svađu i raspravu;
- c. važnost obaveze u odnosu na pravo;
- d. obaveza zajednice da se brine o članovima koji su na neki način obespravljani (Human Rights and Cultural Values, n.d).

U nastavku ćemo predočiti odnos NR

Kine prema međunarodnom sistemu ljudskih prava i učešće u UN institucijama. Odnos koji Kina ima trenutno prema ljudskim pravima je prvenstveno pragmatičan. Prednost se daje socioekonomskim pravima u odnosu na građanska i politička prava. Ljudska prava posmatraju se kao „uzvišeni cilj“ i ispunjavaju se zavisno od nivoa razvoja, i ne treba da budu skup obavezujućih međunarodnih i pravnih obaveza. U skladu s tim je i stabilnost koja je preduslov za ispunjenje prava. Fokus je postavljen na prava većine umjesto individualističke orijentacije okvira ljudskih prava, promovisanjem kolektivnih prava ljudi (ili države) kao što su prava na razvoj i pravo na samoodređenje. Kineski pristup ljudskim pravima počiva na premisa konfucijanizma koje smo u prethodnom dijelu iznijeli. Kina u diskursu o ljudskim pravima nastoji da istakne nedostatak koncepta univerzalnosti ljudskih prava koji počiva na zapadnim vrijednostima.

### KINESKO UČEŠĆE U MEĐUNARODNOM SISTEMU LJUDSKIH PRAVA

Međunarodni sistem ljudskih prava bazira se na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDHR) i obuhvata različite UN institucije uključujući i Vijeće za ljudska prava i tijela koja nadgledaju sprovođenje međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima. Dvije su deklaracije u 18. vijeku – Deklaracija nezavisnosti 1776. godine i Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789. godine. „Uprkos kontraverzi koju je izazvala Francuska revolucija, Deklaracija prava čovjeka i građanina je utjelovila obećanje ljudskih prava“ (Hunt, 2008: 17). Ono što je, kako kaže Lin Hant, zabrinjavajuće jeste „da oni koji su proglasili univerzalna prava krajem 18. vijeka su imali na umu nešto što nije bilo tako inkluzivno.“ (Ibid., 18). Hant smatra da



ne treba da zaboravimo restrikcije i ograničenja koja su postavili ljudi u 18. vijeku i da se „hvalimo određenim napretkom“ (Ibid.). Ona postavlja pitanja, kako su ljudi koji su živjeli u društvima koja su izgrađena na robovlasničkom odnosu podređenosti uopšte zamišljali druge ljude ili žene kao sebi jednake. I kako su prava postala „očigledna istina“. Ona smatra da je u tome i ključ razumijevanja ljudskih prava danas. Od tri kvaliteta ljudskih prava, da su: prirodna (inherentna sa ljudskim bićima), jednaka (ista za sve) i univerzalna (primjenljiva na sve), samo je prirodnost prava prihvatljiva za sve. Hant kaže da se i „danas suočavamo sa implikacijama zahtjeva za jednakost i univerzalnost prava“ (Ibid., 21). S druge strane, „prirodnost, ravnopravnost, univerzalnost nisu dovoljni. Ljudska prava postaju značajna tek kad steknu politički kontekst“ (Ibid.). U skladu s tim, pitamo se da li različitost političkog i društvenog konteksta utiče na prirodu ljudskih prava. Da li su različite okolnosti u NR Kini, te azijske vrijednosti uticale na drugačije razumijevanje ljudskih prava? Neke vrijednosti karakteristične su za azijske zemlje ali su kontradiktorne vrijednostima Zapada, te nam ukazuju na to da vrijednosti možda nisu univerzalne i zajedničke za sve ljude. Jasno je da, kako kaže Sen, postoji tendencija u SAD i Evropi da se daje primat nad slobodom i demokratijom kao fundamentalnim i drevnim tokovinama, a da se smatra da slične vrijednosti ne postoje u Aziji. (Sen, 1997)

Da bismo razumjeli stav Kine u diskursu o ljudskim pravima, u nastavku predstavljamo put kojim je Kina prošla u procesu usvajanja koncepta ljudskih prava.

Kinesko učešće u UN započelo je 1971. kada je umjesto Republike Kine (Tajvana), Narodna Republika Kina postala članica. NRK nije priznala ni jedan potpis i ratifikaciju od strane Tajvana. Samoju Deklaraciji Uje-

dinjenih nacija značajan doprinos pružen je od strane Čang Peng Čuna, koji je radio kao dio tima na izradi Deklaracije i unio određenu konfucijansku filozofiju. Tako Tvis navodi Član 1 UDHR koji kaže: „Sva ljudska bića su slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Obdareni su razumom i savješću i treba da se ponašaju jedni prema drugima u duhu bratstva“ (Twiss, 2016). Takođe, Tvis navodi da je Čang odgovoran za uvođenje termina „savjest“ što po ovom autoru vuče korijene od termina čovjekoljublja ili *ren* koji je prilagođen (Ibid.). U to vrijeme konfucijanizam nije bio popularan i NR Kina bila je posebno obazriva prema konvencijama koje su se odnosile na ljudska prava. Komisija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima bila je posljednje tijelo kome se Kina pridružila. Od 1979. godine slala je posmatrača, a tek 1982. godine postala je punopravan član. Kina je potpisala i ratifikovala niz sporazuma iz oblasti ljudskih prava tokom 80-ih godina uključujući i konvencije u vezi sa rasnom diskriminacijom, diskriminacijom žena, aparthejdom, izbjeglicama i genocidom. Dali su takođe i svoj doprinos izradi nacrtu UN Konvencije protiv mučenja, a nakon toga postali su i strana u ovom ugovoru 1988. godine (Sceats, Breslin, 2012). Prva dekada saradnje u oblasti međunarodnih ljudskih prava narušena je odlukom kineskog vođstva da silom uguši proteste na trgu Tiananmen u Pekingu 1989. godine. Kada govorimo o kineskom diskursu o ljudskim pravima, možemo spomenuti pristup zasnovan na suverenosti u međunarodnim odnosima. Ovaj argument vuče korijen iz perioda koji Kinezi i danas zovu „100 godina sramote“ a koji je počeo sa Opijumskim ratom (1839–1842) kada je Kina bila primorana da potpiše „nejednake ugovore“ kojim je dala koncesije i različite privilegije zapadnim silama. Od pada Čing (Qing) dinastije 1911. godine, kineski lideri pozivali su

se na suverenitet i ravnopravnost kao zaštitu u odnosu na dalja strana osvajanja. Pet principa mirne koegzistencije – obostrano poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, zajednička neagresija, nemiješanje u interne poslove, jednakost dogovoreni su između Indije i Kine 1954. godine i do danas ostaju osnovni principi i osnova za međunarodne odnose (Sceats, Breslin, 2012). Suverenitet je na neki način osnova za sva prava, a ključne odlike zvanične kineske koncepcije ljudskih prava su: prednost socioekonomskih prava u odnosu na građanska i politička prava.

Usvaja se razvojna paradigma – ljudska prava posmatraju se kao „uzvišeni cilj“ i ispunjavaju se zavisno od nivoa razvoja, i ne treba da budu skup obavezujućih međunarodnih i pravnih obaveza. U skladu s tim je i stabilnost koja je preduslov za ispunjenje prava. Fokus je postavljen na prava većine umjesto na individualističke orijentacije okvira ljudskih prava promovisanjem kolektivnih prava ljudi (ili države) kao što su prava na razvoj i pravo na samoodređenje u borbi protiv kolonijalizma. Isto tako, treba naglasiti da su tema ljudskih prava osjetljiva u Kini ali ne i tabu. Kineski akademici bave se pitanjima ljudskih prava i politika unutar određenih parametara.

Bez obzira na različitost u poimanju ljudskih prava i izazove sa kojima su se kroz istoriju i zapadni i istočni svijet suočavali, još uvijek nema bolje strukture u suočavanju sa okrutnošću, nasiljem koje dominira, kako Hant kaže, više nego ikad. Sudovi i vladine organizacije uvijek će biti „usporene geopolitičkim interesima“ (Hunt, 2008: 213). Istorija ljudskih prava pokazuje da se prava najbolje brane akcijama, ubjeđenjima i osjećanjima različitih pojedinaca koji traže odgovore u skladu sa svojim unutrašnjim osjećajem za pravično.

Uz uvažavanje različitosti i specifičnosti,

te poštivanje suvereniteta, moguće je postići zajednički okvir za uvažavanje ljudskih prava koji, po Hantovoj, imaju „neporecivu cirkularnost“ (Hunt, 2008: 214). I bez obzira na paradoksalnost samih prava, ona su još uvijek „očigledna“. Koncept ljudskih prava koji je trenutno prisutan odslikava kulturu glavnih autora instrumenata ljudskih prava kao što je Univerzalna deklaracija ljudskih prava Ujedinjenih nacija koja se opet oslanja na Deklaracije iz 1776. godine i 1789. godine. Samim tim, kultura zapada dominira konceptualizacijom modernog pristupa ljudskih prava, i zapadna kultura dominira idejama ljudskih prava. Međutim, neophodno je održati i ojačati međucivilizacijski i međukulturni dijalog kako bi ideje i vrijednosti ljudi koji ne žive u zapadnim državama dobile adekvatan tretman, čime bi se čovječanstvo približilo idealu univerzalnosti na kojima sam koncept počiva. S tim u vezi, dragocjena su iskustva i sugestije kineskog društva koje predstavlja jednu od najstarijih i najbogatijih kulturnih poluga najvećeg svjetskog kontinenta.

## ZAKLJUČAK

Koncept ljudskih prava koji je nastao kao ideja u doba prosvjetiteljstva nosi odlike zapadnih vrijednosti i liberalizma i kao takav smatra se manjkavim u odnosu na ostatak svijeta. Oslanjali smo se na istraživanje Lin Hant koja objašnjava nastanak ljudskih prava kao prakse koja pokazuje da su ista proizvod konkretnih istorijskih okolnosti u Evropi i Americi u 18. vijeku, i kao takva nisu univerzalna. U ovom radu pokušali smo da prikazemo i suprotstavimo ljudska prava u odnosu na azijske vrijednosti koje smo ovdje bazirali na konfucijanizmu. Izvođenjem primjera iz konfucijanizma i prikazom razvoja konfucijanizma u Kini pokazali smo da odre-

đene vrijednosti iz konfucijanizma korespondiraju ljudskim pravima. Na osnovu toga možemo reći da teza o velikoj dihotomiji između ovih vrijednosti ne stoji. S druge strane istinska univerzalnost ljudskih prava treba da bude krajnji cilj.

Bečka deklaracija (1993) kaže da su „sva ljudska prava univerzalna, nedjeljiva i međusobno zavisna i povezana. Međunarodna zajednica treba da ljudska prava globalno posmatra jednako i u istoj ravni, i sa istim intenzitetom. Značaj nacionalnih i regionalnih osobenosti kao i kulturna, religijska i istorijska različitost moraju se imati na umu, ali dužnost je država bez obzira na njihove političke, ekonomske i kulturne sisteme da promovišu i zaštite ljudska prava i osnovne slobode“ (Vienna Declaration and Program of Action, 1993). Sama ideja „ljudskih prava“ u najopštijem smislu predstavlja nadogradnju na zajedničku humanost. Ova prava ne proizlaze iz državljanstva neke zemlje ili pripadanja određenoj naciji, nego su prava koja pripadaju svakom ljudskom biću (Sen, 1997).

I dalje ostaje pitanje da li se ovaj međunarodni sporazum može prevesti u konkretne politike, programe i aktivnosti u različitim državama u regionu. Azijske zemlje generalno se zalažu za uvažavanje bogatijeg kulturnog nasljeđa i različitosti te priznavanje vrijednosti porodice i zajednice. Pregled literature koji je ovdje predstavljen sadrži različita viđenja o odnosu između ljudskih prava i kulture i moguće pristupe približavanja dva ekstremna viđenja univerzalnosti i relativiteta. Primjetno je da su različiti pristupi ljudskim pravima generalno saglasni u vezi sa tim da se prava i kulture mogu pomiriti kroz dijalog (unutar i između kultura) i kao rezultat bi nastala osnova za bližu saradnju. Postoji opšte mišljenje da će taj tip dijaloga dati doprinos i ljudskim pravima i kulturama. Međunarodne i regionalne aktivnosti u vezi

sa univerzalnošću ljudskih prava i povezanosti sa kulturama obezbjeđuju kontekst za ovaj dijalog. Studija kulturnih vrijednosti u Aziji trebalo bi da identifikuje i ispita značenje istih kroz oči članova zajednice i da sazna na koji način su oni povezani sa ljudskim pravima. Diskusija o univerzalnosti i relativnosti ukazuje na situaciju konflikta vrijednosti. Konačno, potrebno je zaključiti da principi ljudskih prava zahtijevaju dodatni rad i tumačenja da bi se primijenili na određene situacije, dok zajednice opet nisu statične i treba da imaju fleksibilnost da inkorporiraju ideje koje dolaze iz različitog konteksta.

## REFERENCE

- Angle, S. (2002). *Human Rights and Chinese Thought – A Cross Country Inquiry*, Cambridge University Press.
- Bell, A. D. (2008). *China's New Confucianism*. New Jersey: Princeton University Press.
- De Barry, W. T. (1989). *Neo-Confucian Education: the Formative Stage*. Oakland: University of California Press.
- Hirschman, O. A. (2013). *The Essential*. New Jersey: The Princeton University Press.
- Fung, J. L. (1997). *Istorija kineske filozofije*. Beograd: Nolit.
- Hunt, L. (2008). *Inventing Human Rights – A history*. New York, London: W.W Norton & Company.
- Jevtić, M. (2009). *Politikologija religije*. Beograd: Centar za proučavanje religije i vjersku toleranciju.
- Mitrovic, D. (1995). *Kineska reforma i svet*.

Beograd: Institut za ekonomiku i finansije.

Olson, M. (2002). *The Logic of Collective Action- Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Sen, A. (1997). *Human Rights and Asian Values, Sixteenth Morgenthau Memorial Lecture on Ethics and Foreign Policy*. New York: Carnegie Council on Ethics and International Affairs

Sceats, S., Breslin, S. (2012). *China and the International Human Rights System*. London: Chatham House

Wang, C. (2012). „Old Sage for New Age: the Revival of Religious Confucianism in China“. *Politics and Religion*, no.2/2012 Vol.VI.

Weatherly, R. (1999). *The Discourse of Human Rights in China*. London: Palgrave Macmillan.

Hofstede, G. (n.d.). *What about China*. ITIM International, pristupljeno: 24. 07. 2016, dostupno na: <https://geert-hofstede.com/china.html>

Han, S. Y. (n.d.). *Confucianism and Human Rights*. pristupljeno: 01. 06. 2016, dostupno na: <http://www.spa.ndhu.edu.tw/ezfiles/45/1045/img/1164/7 Confucianism and Human Rights Confucianism in Context .pdf>

Human Rights and Cultural Values (n.d.). <http://www.hurights.or.jp/archives/database/hr-cultural-values.html>. *Asia Pacific Human Rights Information Centre*, Osaka, pristupljeno: 5. 07. 2016, dostupno na <http://www.hurights.or.jp/archives/database/hr-cultural-values.html>

Donnelly, J. (2007). „The Relative Universality of Human Rights“. *Human Rights Quarterly*, pristupljeno: 24. 07. 2016. Dostupno na: <https://www.coursehero.com/file/14322864/relative-universality-hrq-rev1doc/>

MacDonald, K. (2010). „Recent research on Individualism/Collectivism“. *Occidental Observer*, pristupljeno:24. 07. 2016, dostupno na: <http://www.theoccidentalobserver.net/2010/09/recent-research-on-individualismcollectivism/>

Twiss, S. B. (2008). „Confucian Ethics, Concept Clusters, and Human Rights“ in. Marthe C., Littlejohn, R. (ed.). *Polishing the Chinese Mirror: Essays in Honor of Henry Rosemont, Jr.* 49. pristupljeno: 03. 07. 2016, dostupno na: [http://religion.fsu.edu/documents/Twiss\\_confucian\\_ethics.pdf](http://religion.fsu.edu/documents/Twiss_confucian_ethics.pdf)

Vienna Declaration and Program of Action, section 5, part 1. (1993). *United Nations Human Rights, Office of the High Representative*. dostupno na: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>, pristupljeno:03. 07. 2016.

## HUMAN RIGHTS AND ASIAN VALUES

**Keywords:**

*Universality; human rights; Asian values; Confucianism; collectivism.*

**Author:**

*Ljiljana Stević, MA is a PhD candidate at the Faculty of Political Sciences of the University of Belgrade, Serbia and the Director of the Confucius Institute of the University of Banja Luka, B&H.*

**Correspondence:**

*ljiljana.stevic@unibl.org*

**Field:**

*International relations*

**Summary**

*This paper presents the importance of issue of universality of human rights and relations towards Asian values i.e. Confucianism. Abstract ideas on inherent existence of rights for all human beings are the key reason why human rights are possessed by all people hence universality. On the other hand, universality does not equal uniformity. Application of human rights and freedom is the product of historical experiences of certain people hence it is different in different cultural and political communities. The paper first tackles the issue of universality of human rights. In central part it presents Confucianism and human rights and issue of human rights in China. In the conclusion it emphasizes necessity to incorporate Asian values in the western concept of human rights as well as the need for more flexible communities and accepting ideas from different contexts.*

**DOI:**

*10.5937/politeia0-19960*

**Paper received on:**

*12.11.2018.*

**Paper accepted for publishing on:**

*19.12.2018.*

